

SPIRU C. HARET – O BIOBIBLIOGRAFIE ADNOTATĂ

Elvira Botez

Abstract. Spiru Haret (1851-1912) was included in the *UNESCO Celebration of Anniversaries* in 2012. He is also the only Romanian mathematician and astronomer to whom an impressive Biobibliography, which is succinctly exposed here, has ever been dedicated. We include some of his aphorisms which prove his outstanding human quality.

Expunere la

Conferința anuală „Didactica Matematicii”, 5 mai 2012, Reghin

Înscris printre personalitățile mondiale în calendarul comemorărilor UNESCO din 2012 la un secol de la moartea sa, Spiru Haret, prin nepieritoarea-i figură și operă, a intrat demult în conștiința poporului român. Comunicarea noastră se referă la lucrarea:

SPIRU C. HARET

1851-1912

Biobibliografie adnotată

4227 referințe, 88 ilustrații

Biobibliografia a apărut la București în 2005 (fără specificarea editurii), în format 28 x 19 cm, cu CXXXVII+ 388 pagini. Ea a fost realizată de către specialiștii Bibliotecii Centrale Universitare (BCU) București în intenția unei mai bune valorizări a operei de o mare diversitate și întindere a lui Spiru Haret, în semn de omagiu pentru cel care a fost organizatorul eminent al învățământului românesc, unul dintre creatorii școlii românești de matematică, savant ilustru, al cărui nume este purtat de mai multe școli, universități, instituții culturale, străzi și chiar de un crater de pe Lună.

1. PREZENTAREA SUCCINTĂ A BIOBIBLIOGRAFIEI ADNOTATE

Din studiul introductiv (la ediția inițială din 1989) (pp. XII-XXII) semnat de Acad. Nicolae Teodorescu (1988), desprindem aprecierea acestuia pentru Colectivul redacțional din cadrul BCU de sub conducerea Vioricăi Prodan, înfăptuitorul unei uriașe munci prin dimensiuni, impresionantă prin devotament, concretizată statistic în peste 3000 de poziții, lucrare demnă de cea a personalității covârșitoare care a fost Spiru Haret, “omul școlii”.

“Din parcurgerea acestei biobibliografii, descoperim, cu înfrigurare, că Haret a fost om de știință, profesor universitar, academician și conducător neobosit în domeniul administrativ-social al teatrului, cultelor, bibliotecilor, Casei Școalelor, Comisiei istorice a României, ministru și deputat, activist cultural și politic democrat și, înainte de orice, un Om însuflețit de flacăra dăruirii permanente, care a iubit oamenii, în special pe cei modești și umili”.

Din desfășurarea acestui studiu introductiv împărțit în 8 secvențe, vom reține din cea referitoare la *Omul în conștiința contemporaneității și posterității*, următorul fragment: “Anul 1976, anul comemorării a 125 de ani de la nașterea sa, este pentru figura nepieritoare a lui Spiru Haret, anul strălucirii sale, înscris printre personalitățile mondiale în calendarul comemorărilor UNESCO, evocarea sa capătând o amploare mondială, înălțându-se în apoteoză prin atribuirea numelui său unuia dintre craterele de pe fața nevăzută a Lunii”.¹

După studiul introductiv urmează articolul semnat de Acad. Radu Voinea (2005) intitulat *Marele Om care a fost Spiru Haret*, care evocă câteva realizări mai importante din bogata activitate a lui Spiru Haret (pp. XXIII-XXVII).

Din “*Argument*” (pp. XXVIII-XXX), aflăm istoricul apariției acestei lucrări de o valoare documentară inestimabilă, care s-a împletit, parțial, cu cel al BCU din București. Rezultat al unei cercetări minuțioase, ediția inițială, gata pentru tipar, a ars odată cu biblioteca în decembrie 1989. Încercarea de a edita lucrarea într-o formă prescurtată în anul 2001, la **Editura Didactică și Pedagogică**, a fost fără succes. În anul 2004 s-a reluat investigația, în sensul actualizării informației, din anul 1986 și până la zi și restructurării cuprinsului inițial. “*Biobibliografia de față, consacrată celei mai generoase figuri a învățământului românesc, reprezintă cea mai vastă înregistrare a documentelor Haret găsite în fondurile principalelor biblioteci, muzee, arhive, colecții particulare și instituții legate de activitatea din București și Iași a lui Spiru Haret*”.

Lista celor 230 periodice consultate ocupă paginile XXXI-XXXVI, iar Lista de abrevieri, paginile XXXVII-XXXIX.

Secțiunea UN DESTIN ASUMAT (pp. XL-CXVIII) ne oferă în aproximativ 600 paragrafe cronologia principalelor momente biografice, aproape jumătate dintre acestea situându-se în decadele 1891-1900, 1901-1910. /Doctoratul; membru corespondent (1879) și titular (1892) al Academiei Române; deputat (1895, 1907), senator (1901); profesor universitar, ministru la Instrucțiune și Culte (1897-1899; 1901-1904; 1907-1910) când realizează Reforma generală a

¹La Praga (29 iulie 1967) în cadrul unei conferințe a Uniunii Astronomice Internaționale, ia naștere “**Working Group on Lunar Nomenclature**” al cărui președinte este numit **D. H. Menzel** de la Centrul de Astrofizică al Universității Harvard (SUA). Una dintre primele lui inițiative a fost publicarea unei liste de nume și de sugestii onomastice pentru elementele de topografie ale părții invizibile a Lunii. La sugestia lui D. H. Menzel, un crater primește, în 1976, numele *Spiru Haret* (coordonate: 59° sud, 176° vest). <http://planetarynames.wr.usgs.gov/Feature/2363>

învățământului. Fondează revista *Albina* (1897), cu scopul de a fi luminătoare a poporului de la sate, și *Revista generală a învățământului* (1905), ș.a./.

Bibliografia este publicată între paginile 1-365. Ea este structurată în cinci secțiuni:

1. OPERA, conținând contribuțiile în următoarele domenii: Științe exacte, Inginerie; Științe sociale, Activitatea politică; Invățământ. Cultură (Instituții: M.I.C, Casa Școalelor, Casa de economie, credit și ajutor a c.d., Casa Bisericii, Comisia istorică a României, Biblioteci, Teatre, Academia Română; Învățământ: Probleme generale, învățământ preșcolar și primar, profesional, secundar, superior, secundar și superior), cu 956 poziții. În cadrul acestora bibliografia are următoarele diviziuni: 1. Volume; 2. În volume; 3. În periodice; 4. Manuscrise. Nu toate aceste diviziuni sunt prezente în cadrul fiecărui domeniu.
2. PERSONALITATEA ȘI OPERA. REFERINȚE CRITICE.

REFERINȚE GENERALE, cu 425 poziții;

REFERINȚE SPECIALIZATE, cu 1133 poziții.

3. CORESPONDENȚĂ.

SCRISORI TRIMISE, 848 poziții;

SCRISORI PRIMITE, 421 poziții.

4. ACTE PERSONALE, DE FAMILIE ȘI OFICIALE. FONDURI DE DOCUMENTE CONSULTATE, 238 poziții.
5. ICONOGRAFIE. WEBGRAFIE, 202 poziții.

La începutul secțiunilor 1 și 2 sunt înscrise următoarele rânduri semnate de Spiru C. Haret:

Nu tăgăduiesc, nu reneg nimic din tot ce am scris, din tot ce am vorbit, din tot ce am făcut (p. 1).

Pot să zic că familia mea, de timpuriu, foarte de timpuriu a fost numai școala, așa încât bucuriile și întristările școlare au fost bucuriile și întristările mele (p. 105).

Cartea se încheie cu “Résumé” (p. 366), și un Indice de nume (~ 2000) (pp. 367- 388).

Referindu-mă la secțiunea *Un destin asumat*, semnalez că în șirul principalelor momente biografice nu figurează decretul de înființare a Observatorului Astronomic din București din 1 aprilie 1908, în schimb la data de 10 aprilie 1910, citim: **Din excedentul disponibil pe anul 1908/1909 al Ministerului Instrucțiunii Publice și al cultelor, suma de 110.000 lei este afectată dotării și construirii Observatorului Astronomic din București.**

2. CÂTEVA AFORISME ALE LUI SPIRU HARET ȘI GÂNDURI ALE ALTOR OAMENI DE SEAMĂ DESPRE EL

După această sumară expunere a lucrării, prezint câteva citate din Opera, respectiv Personalitatea lui Spiru Haret. Dată fiind vastitatea biobibliografiei, s-ar putea ca selectările să nu fie dintre cele mai semnificative.

Unul dintre apropiații colaboratori ai lui Spiru Haret în cadrul Ministerului Instrucțiunii, autorul monografiei *Viața și activitatea lui Spiru C. Haret (1936)* Gheorghe Adamescu, publică în partea ei finală, CÂTEVA AFORISME ALE LUI SPIRU C. HARET pe care le reproduc în cele ce urmează:

Cu privire la școală și educație.

1. *Este un lucru contrar oricărei morale a trăi cineva în contul unei idei nobile, fără a face nimic pentru a o servi.*
2. *Crearea școalelor trebuie să aibă drept scop înmulțirea școlarilor și îmbunătățirea învățământului, iar nicidecum crearea de mijloace de trai pentru niște funcționari inutili.*
3. *Este indispensabil ca tot ce se învață în școală să se învețe cu gândul de a utiliza acel învățământ.*
4. *Din obligativitatea învățământului primar rezultă pentru Stat îndatorirea de a da loc în școlile primare tuturor copiilor de 7-14 ani.*
5. *Nu e de ajuns ca copilul săteanului să știe numai a scrie, citi și socoti, a avea cunoștințe de istorie și geografie; lui îi sunt necesare și cunoștințele practice.*
6. *Învățătorul într-un sat nu trebuie să fie numai învățător al copiilor; el trebuie să fie în același timp și sfătuitoare bun și luminat al sătenilor, pilduitoare lor la cele bune și folositoare pentru dânșii.*
7. *Învățătorul să fie sătean el însuși și prin urmare să păstreze iubirea pământului și deprinderea de a-l lucra.*
8. *Școalele secundare sunt destinate a satisface diferite trebuințe ale societății; aceste trebuințe sunt limitate și, dacă numărul școalelor secundare ar spori mai mult decât aceste trebuințe reclamă, s-ar crea o sumă de oameni de clasă, spre nenorocirea lor și spre primejduirea rânduiei țării.*
9. *Învățământul liceal nu formează o carieră; el nu procură nici un mijloc de trai. Singurul rost ce-și poate face absolventul liceului, afară de mergerea la universitate, este de a se face funcționar.*
10. *Frecventarea liceului este nu numai inutilă, dar chiar vătămătoare pentru aceia care, în viață, vor urma o direcție diferită de aceea pentru care prepară liceul.*
11. *Este destul ca un tânăr să treacă un an sau doi în școala secundară pentru ca niciodată să nu se întoarcă la plugul sau la prăvălia părintească.*
12. *În starea normală, repetenții ar trebui să fie o excepție în fiecare clasă; când ei devin regulă, este dovadă pipăită că școala merge rău de tot.*

13. *Liceul, prin sine însuși, nu e decât o preparare pentru Universitate și, în mod logic, cel ce întreprinde a urma liceul ar trebui să se considere a urma și Universitatea.*

14. *Universitățile să nu fie numai niște școale superioare, un fel de continuare a liceului, ci niște vaste centre de cultură în care să găsească mijlocul de a se manifesta întreaga mișcare culturală a țării în ce are ea mai bun și mai înalt.*

15. *Una din cele dintâi datorii ale unui profesor este de a cunoaște bine pe fiecare școlar, de a urmări zi cu zi activitatea lui.*

16. *Disciplina școlărilor, și în școală și în afară de școală, trebuie să fie cu deosebire obiectul de preocupare a profesorilor și a directorului.*

17. *Fără exerciții fizice, educațiunea tinerimii nu poate să fie nici completă, nici armonică.*

18. *Principala chemare a corpului didactic nu este numai de a învăța pe copii carte, ci este de a face din ei și oameni morali.*

Cu privire la viața politică și socială.

1. *Problema cea mare, fundamentală, care trebuie să domine întreaga istorie a dezvoltării noastre ca stat modern este aceea de a face ca toate forțele națiunii să lucreze cu valoarea lor maximă pentru binele și întărirea ei.*

2. *Politica internațională nu este o chestie de sentiment, iar, mai ales, pe noi propria noastră istorie ne-a învățat ce preț trebuie să punem pe dragostea și dreptatea altora, când noi înșine nu suntem în stare să ne impunem respectului lor. De aceea, la vreme de nevoie, nu vom avea a conta decât pe noi înșine și pe propriile noastre forțe.*

3. *O națiune este un organism viu și inteligent, în care fiecare partinică, fiecare individ, contribuie, în marginile sferei sale de acțiune, însă în mod conștient, pentru a întreține viața socială și a ajuta la dezvoltarea ei.*

4. *Este o stare cu totul anormală ca cinci din șase părți ale unui popor să fie reduse în starea unei materii inerte, de nici un folos în viața intelectuală a neamului, masă incultă și inconștientă, lăsată în voia întâmplării, a oricărui ambițios de rând, sau a pornirilor brutale nelipsite la mulțimile lipsite de cultură intelectuală.*

5. *Politica, înțeleasă ca lucrare pentru binele general, este cea mai înaltă și mai nobilă îndeletnicire. A face politică în acest sens este și un drept și o datorie pentru orice cetățean, cât de modest, căci nu este niciunul care, într-o măsură oarecare, să nu fie în stare de a aduce contingentul său de muncă pentru binele comun.*

6. *Este om cult acela care posedă gradul de cultură necesară pentru îndeplinirea conștientă a rolului său social; din contră, este incult acela care, oricâte diplome ar avea, nu corespunde chemării lui în societate.*

7. *Politica cea bună înalță pe om și pune în mișcare toate însușirile lui cele bune; politicianismul îl înjosește și-l degradează, făcând din el un instrument în mâinile altora care rareori vor rezista tentației de a abuza de slăbiciunile*

sau de naivitatea lui și excitând numai pasiunile și instinctele cele mai rele, mai puțin onorabile.

8. Un partid fără oameni de caracter nu mai e partid.

9. Pentru luminarea și înălțarea țărânimii, sunt datori să lucreze cu râvnă toate elementele culte ieșite din sânul ei. În marea lor majoritate aceste elemente sunt pierdute pentru sate, căci tinerii aceștia preferă să vegeteze prin orașe, în loc să meargă să vivifice pătura din care au ieșit.

10. Viața Bisericii a fost la noi totdeauna amestecată așa de intim cu viața poporului, încât toate cauzele care au influențat într-un mod oarecare asupra uneia s-au resimțit într-un grad egal și asupra celeilalte.

11. Prin chemarea sa religioasă, prin autoritatea ce are, prin situația independentă de care se bucură, prin cultura mai deosebită pe care o are față de ceilalți locuitori, preotul are puțința – adaog: are datoria – de a-și exercita influența lui la tot momentul și să fie factorul cel mai puternic în progresul social pe toate căile fără excepție.

12. Colaborarea Statului cu Biserica este fatală și inevitabilă, pe câtă vreme se întâlnesc amândouă pe un teren comun, pe câtă vreme și Statul și Biserica au datoria de a lucra asupra poporului și pentru binele lui.

13. Știința dreptului este, fără îndoială, o știință nobilă și, din punctul de vedere al societăților omenești, ea este cea dintâi și cea mai respectabilă din toate; aceasta însă numai cu condiția ca ea să fie expresia întregă și neîntunecată a adevărului și numai a adevărului.

14. Știința de carte este, în ziua de azi, neapărat trebuincioasă oricui. Nu se poate numi om desăvârșit cel care nu are chipul de a se pune în legătură cu întreaga lume și a lua cunoștință prin sine însuși de ceea ce are trebuință să știe pentru folosul sufletesc și de bunăstare atât a sa, a familiei sale, cât și a semenilor săi.

* * *

“Două sunt problemele grele pe care Spiru Haret și le-a propus să le rezolve: problema mecanicii cerești și cea de ridicare culturală și economică a țărânimii“(G. Țițeica în “Școala și Viața“, 1932, 9-10, pp. 370-371).

* * *

“Scopul său a fost multiplu: o societate mai dreaptă în care cooperăția să înlocuiască formele acerbe de exploatare, o societate mai bogată incorporând industria alături de celelalte ramuri ale economiei, o societate mai cultă, în care școala să potențeze deopotrivă dezvoltarea economică și intelectuală, o societate cu o morală superioară în care binele public să primeze avantajul personal. O atare societate revigorată urma să poarte cu vrednicie destinul în prag de veac ce se anunța plin de încercări, incluzând pe cea supremă legată de întregirea statului național român“ (Șerban Orăscu, Spiru Haret (monografie), Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 6).

* * *

În articolul lui **N. Iorga** “**Reformele în învățământ și dl. Haret**”, acesta este caracterizat cu finețe și rară intuiție: “*Domnia-sa avea trei mari însușiri: era un om de cifre, exact, precis. Însă avea și o cultură generală care se întâlnește mai rar la specialiștii în științe. Și în sfârșit, ca secretar general sub d. Sturdza, d. Haret căpătase o temeinică și largă cunoștință a învățământului /.../ domnia sa a fost principalul îndeplinitor al cererilor timpului față de învățământ, căruia i s-a devotat în chipul cel mai desăvârșit, trăind, se poate zice, pentru el*” (“**Semănătorul**”, 21.12.1903), iar în articolul “**Dl. Spiru Haret și Chestia țărănească**”, **N. Iorga** scrie:

“... are întâi marea însemnătate că nu vine de la un cugetător sau un scriitor izolat, ci de la un om politic de partid, care a fost și va mai fi ministru /.../. Ceea ce propune dl. Haret e demult în gândurile și inimile noastre, ale câtorva cărturari care vedem interesele mari ale neamului de-a dreptul și nu prin vălul intereselor de partid” (“**Semănătorul**” 15.05.1905).

* * *

În 1937, **C. Kirițescu** în cadrul unei ședințe solemne /.../, mărturisește că Spiru Haret i-a servit drept mentor și model de viață: “*Aveam înaintea mea un mare model: pe omul cel mai ponegriț, cel mai atacat, cel mai iubit. Și era cel mai curat*” iar în “**Universul**” (17.12.1939): “... o inteligență lucidă, posedând idei clare, armonizându-se metodic, solid legate între ele, închegate într-o concepție unitară. /.../ Haret a posedat geniul organizării.”

3. ÎNDEMN LA ADUCERE AMINTE

Secțiunea *Un destin asumat* se încheie cu următorul paragraf:

Între valorile arhitecturale ale vechiului București se numără și casa lui Spiru Haret de pe strada Gh. Manu nr. 7. Construită în stil neoclasic, cu elemente baroce, casa este monument istoric. După naționalizare a fost sediul UCECOM, pentru ca după 1990 să fie vândută diverselor persoane. În 1935, **Gr. Tăușan** publica în **Editura Casei Școalelor** volumul *Criterii și evocări* în care, cu emoție și nostalgie, descrie casa în care a locuit Spiru Haret: “*Sunt case care au un suflet după cum unele orașe păstrează nostalgia vremurilor apuse, pentru că în ele au rămas glasuri scumpe și între zidurile lor s-au făurit planuri de viitor, s-au pus temelii de opere mari, s-a sperat și s-a plâns. Pereții lor păstrează, printr-un misticism al lucrurilor moarte, ecourile unei vieți scumpe ce nu mai este.*”

În casa lui Haret au intrat învățători sfioși, veniți din cele mai îndepărtate colțuri de țară, ca să capete cuvântul bun, sau să li se facă dreptate.

În casa lui Haret au fost musafiri mai învățați, colaboratori ai operei de cultură, întreprinsă de amfitrion și aci, în modestele camere ale învățatului și bunului român, s-au pus temelii unei opere care nu poate decât să fie continuată azi, și niciodată perimată ori uitată”.

O lucrare de asemenea anvergură de care nu s-a bucurat până acum nici un alt matematician sau astronom român, revelând dimensiunile spirituale ale lui

Spiru Haret, socotesc că este de interes pentru matematicienii și astronomii români, și în acest sens, dacă n-au consultat-o încă, le-o recomand.

e-mail: elvirabotez@yahoo.com

*Romanian Academy, Astronomical Institute
Astronomical Observatory Cluj
Str. Cireșilor, no. 19
400487 Cluj-Napoca, Romania*

Primit la redacție: 2 August 2014